

بررسی چگونگی اثرگذاری خدمات و زیرساخت‌های شهری بر کیفیت زندگی شهروندان در رینگ اول شهر همدان

عبدالرضا امانی*، مجید شمس**، عباس ملک حسینی***

تاریخ دریافت مقاله: ۹۸/۱۲/۱۳

تاریخ پذیرش مقاله: ۹۹/۴/۲۴

چکیده

نواحی شهری مراکز اصلی رشد اقتصادی، اجتماعی و سیاسی در هر کشوری هستند و خود را به‌عنوان جذاب‌ترین نقاط برای ایجاد ثروت، کار، خلاقیت و نوآوری اثبات کرده‌اند؛ اما درعین‌حال، این نواحی با چالش‌های مهمی نیز در زمینه‌های تخریب فیزیکی و محیطی، محرومیت اجتماعی، ناامنی، بیکاری، کمبود مسکن، ترافیک و حاشیه‌نشینی روبرو هستند که این مشکلات کیفیت زندگی شهری را به‌شدت کاهش می‌دهند. با این‌وجود سیاست‌گذاران و برنامه‌ریزان در سطوح بین‌المللی و ملی بر قابلیت شهرها برای بهبود کیفیت زندگی انسان‌ها تأکید دارند. این امر سبب شده است که مقایسه کیفیت زندگی شهری در شهرها به‌منظور بررسی عدالت شهری اهمیت دوچندانی پیدا کند که در تحقیقات گذشته کمتر به آن توجه شده است؛ بنابراین، پژوهش حاضر با روش توصیفی - تحلیلی سعی بر آن داشته است که چگونگی اثرگذاری عوامل خدماتی و زیرساختی شهری که به‌عنوان کیفیت زندگی عینی شناخته می‌شوند بر کیفیت زندگی ذهنی شهروندان را مورد بررسی قرار دهد. برای رسیدن به این هدف، شاخص‌های مسکن، تأسیسات و تجهیزات شهری، حمل‌ونقل شهری، اقتصادی، آموزش، تفریحات، سلامت و بهداشت، ایمنی و امنیت به‌عنوان متغیرهای مستقل تحقیق و شاخص کیفیت زندگی ذهنی (رضایتمندی) به‌عنوان متغیر وابسته تحقیق در قالب مدل مفهومی تحقیق انتخاب شدند. سپس بر مبنای این شاخص‌ها پرسشنامه‌ای ۷۲ سؤالی تبیین و طراحی شد در محلات رینگ مرکزی همدان توزیع شد. سپس داده‌ها با استفاده از نرم‌افزار SPSS 19 و روش آماری رگرسیون خطی چندگانه مورد تحلیل قرار گرفت. نتایج نشان داد که با توجه به مرکزیت و هسته تجاری بودن رینگ مرکزی در شهر همدان، اثرگذاری عامل اقتصاد و اشتغال بر کیفیت زندگی ذهنی شهروندان به‌طور معناداری از دیگر عوامل استخراج‌شده تحقیق بیشتر و قابل‌توجه‌تر است.

واژگان کلیدی

کیفیت زندگی عینی، کیفیت زندگی ذهنی، رینگ مرکزی همدان، اشتغال و اقتصاد، همدان

* دانش‌آموخته دکتری تخصصی شهرسازی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد مرند، مرند، ایران

** استاد گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه آزاد اسلامی واحد ملایر، ملایر، ایران (نویسنده مسئول)

*** دانشیار گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه آزاد اسلامی واحد ملایر، ملایر، ایران

مقدمه

از پدیده‌های مهم امروز شهرنشینی و روند تحول آن است، به طوری که در طی سه دهه اخیر به سطحی رسیده که در طی سالیان دورتر از آن تجربه نشده است. به عبارتی در خلال سی سال گذشته، جمعیت شهری در سطح جهانی، به بیش از دو برابر بالغ شده است. بر اساس پیش‌بینی‌های سازمان ملل متحد، طی سی سال آینده این پدیده در مناطق شهری و در کشورهای در حال توسعه تکرار خواهد شد، به گونه‌ای که جمعیت شهری در این مناطق جهان، از رقم ۱/۹ میلیارد نفر در سال ۲۰۰۰ به آستانه ۴ میلیارد نفر در سال ۲۰۳۰ خواهد رسید. در حالی که در بقیه جهان، یعنی کشورهای پیشرفته صنعتی، در همان فاصله زمانی رقم ۹۰۰ میلیون به یک میلیارد نفر خواهد رسید (Moreland et al., 2010). در حال حاضر ۵۵ درصد از جمعیت کل جهان در مناطق شهری زندگی می‌کنند که این میزان تا سال ۲۰۵۰ به ۶۵ درصد خواهد رسید. بر اساس گزارش «سی جی تی ان»، گزارش سازمان ملل پیش‌بینی کرده است که بیش از ۲/۵ میلیارد نفر تا ۳۰ سال آینده در شهرهای توسعه‌یافته زندگی خواهند کرد که ۹۰ درصد رشد جمعیت شهری در آسیا و آفریقا متمرکز خواهد شد. این توسعه عظیم شهرنشینی در کشورهای خاصی از جمله هند، چین و نیجریه با ۳۵ درصد افزایش بین سال‌های ۲۰۱۸ تا ۲۰۵۰ اتفاق خواهد افتاد. جمعیت افرادی که در مناطق شهری سراسر جهان زندگی می‌کنند از ۷۵۱ میلیون نفر در سال ۱۹۵۰ به ۴/۲ میلیارد نفر در سال ۲۰۱۸ افزایش یافته است (Weeks, 2020).

نواحی شهری مراکز اصلی رشد اقتصادی، اجتماعی و سیاسی در هر کشوری هستند و خود را به‌عنوان جذاب‌ترین نقاط برای ایجاد ثروت، کار، خلاقیت و نوآوری اثبات کرده‌اند؛ اما در عین حال، این نواحی با چالش‌های مهمی نیز در زمینه‌های تخریب فیزیکی و محیطی، محرومیت اجتماعی، ناامنی، بیکاری، کمبود مسکن، ترافیک و حاشیه‌نشینی روبرو هستند که این مشکلات کیفیت زندگی شهری را به شدت کاهش می‌دهند. با این وجود سیاست‌گذاران و برنامه‌ریزان در سطوح بین‌المللی و ملی بر قابلیت شهرها برای بهبود کیفیت زندگی انسان‌ها تأکید دارند (UNFPA, 2007:13).

مطالعه کیفیت زندگی در نواحی شهری در سال‌های اخیر مورد توجه گسترده بوده است. محققان رشته‌های گوناگون از جمله شهرسازی، جغرافیا، جامعه‌شناسی، اقتصاد، روان‌شناسی، علوم سیاسی، بازاریابی و مدیریت در این عرصه مشارکت داشته‌اند؛ اما این مطالعات از جنبه‌های متعددی مانند مقیاس مطالعه، قلمروهای مورد استفاده و روش‌های سنجش کیفیت زندگی متفاوت هستند. به این ترتیب که روش‌های گوناگونی برای مطالعه کیفیت زندگی در نواحی شهری به کار گرفته شده است. با این وجود، تاکنون چارچوب جامعی برای مطالعه کیفیت زندگی به صورت یکپارچه و کل‌گرایانه و متکی بر شاخص‌های فیزیکی، مکانی و اجتماعی ارائه نشده است (Kamp et al, 2003:5).

کیفیت زندگی اغلب با استفاده از شاخص‌های عینی یا شاخص‌های ذهنی و به ندرت با استفاده از هر دو نوع شاخص‌ها اندازه‌گیری می‌شود (خستو و همکاران، ۱۳۸۹: ۳۷). شاخص‌های ذهنی از پیمایش ادراکات، ارزیابی‌ها و رضایت ساکنین از زندگی شهری به دست می‌آیند، در حالی که شاخص‌های عینی مربوط به حقایق قابل مشاهده هستند و غالباً از داده‌های ثانویه به دست می‌آیند. علاوه بر این، نظریه‌ها و مطالعات تجربی کیفیت زندگی به شکل امروزی آن عمدتاً از جوامع غربی نشأت گرفته‌اند. این مطالعات در کشورهای در حال توسعه به طور قابل توجهی کم هستند. همین‌طور، فاکتورهای عمده تأثیرگذار بر کیفیت زندگی مردم در شهرهای کشورهای در حال توسعه به طور واضح شناسایی نشده‌اند. در همین راستا، این پژوهش در پی بررسی چگونگی اثرگذاری هریک از زیرساخت‌ها و خدمات شهری بر ذهنیت شهروندان از کیفیت زندگی در رینگ اول شهر همدان بوده است. به عبارت دیگر، همان‌طور که بسیاری از محققان و صاحب‌نظران عرصه کیفیت زندگی شهری بیان کرده‌اند، می‌توان زیرساخت‌ها و خدمات شهری را به‌عنوان کیفیت زندگی عینی شهری در نظر گرفت که این تحقیق در پی بررسی چگونگی اثرگذاری هریک از این عوامل بر درک شهروندان از کیفیت زندگی می‌باشد. برای رسیدن به این اهداف، ابتدا ادبیات مرتبط با کیفیت زندگی عینی مرور خواهد شد، پس از دسته‌بندی مقولات آن، سعی خواهد شد که نوع و چگونگی اثرگذاری هریک از آن‌ها با توجه به مدل مفهومی تحقیق و طی پیمایش پرسشنامه‌ای برای رینگ اول شهر همدان به دست آید.

پیشینه پژوهش

تئوریها و مطالعات تجربی کیفیت زندگی عمدتاً از جوامع غربی نشأت گرفته‌اند. مطالعات کیفیت زندگی در کشورهای در حال توسعه و به تبع آن در ایران به طور قابل توجهی کمیاب هستند. در سال‌های اخیر مقالاتی در این زمینه در مجلات علمی داخل و خارج کشور منتشر شده است. دکتر اسفندیار زبردست به بررسی قلمرو مسکن کیفیت زندگی و رضایت از زندگی در سکونتگاه‌های حاشیه کلان‌شهر تهران پرداخته است. در این مقاله با استفاده از تحلیل عاملی هفت قلمرو فرعی مسکن برای کیفیت زندگی همچون امکانات، کیفیت و استحکام مسکن شناسایی شده

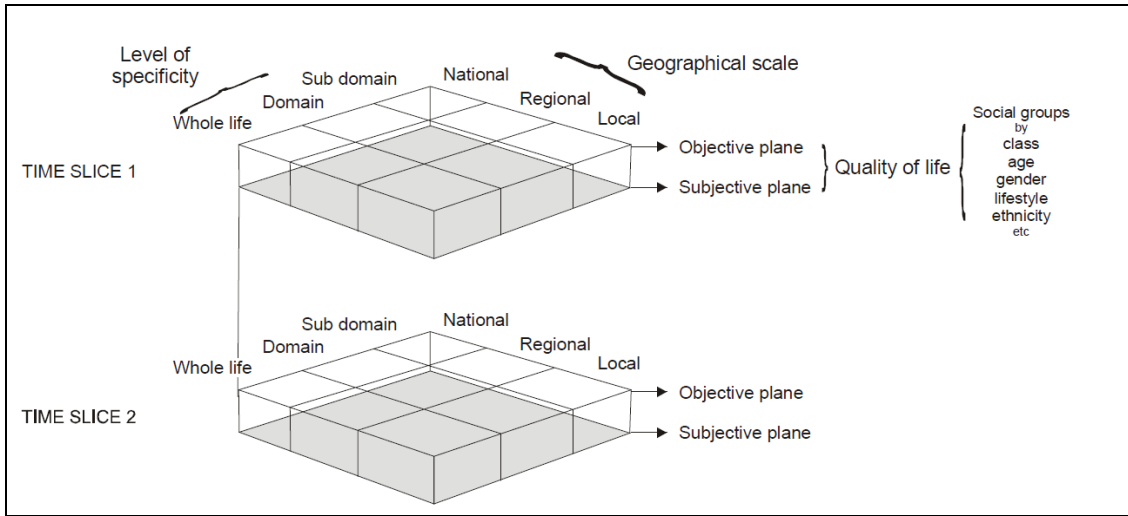
است. نتایج نشان می‌دهد که رابطه مستقیمی بین دلایل مهاجرت به سکونتگاه‌های حاشیه‌ای تهران و قلمروهای فرعی مسکن کیفیت زندگی وجود دارد. دکتر رضوانی و همکارانش در سال ۱۳۸۷ در مقاله‌ای مروری به بررسی مفاهیم، شاخص‌ها و مدل‌های کیفیت زندگی و ارائه مدلی برای سنجش کیفیت زندگی در نواحی روستایی پرداختند. ارزیابی کیفیت زندگی در نواحی روستایی مقاله دیگری است که توسط دکتر رضوانی و همکارانش در سال ۱۳۸۷ تدوین شده است. در این مطالعه برای سنجش کیفیت زندگی، چارچوبی مفهومی براساس نیازهای انسانی ارائه شده است که در آن پیوند مفهومی بین دو رویکرد عمده کیفیت زندگی - عینی و ذهنی - در نظر گرفته شده است. در این مطالعه، کیفیت زندگی عبارت است از دو مقدار متمایز برای ارزیابی هر شاخص مربوط به نیازهای انسانی که یکی میزان برآورده شدن عینی و ذهنی نیاز و دیگری اهمیت نسبی نیاز را موردتوجه قرار می‌دهد.

محققان در پژوهشی با عنوان نقش کیفیت زندگی بر تاب‌آوری روستاییان به این نتیجه رسیدند که کیفیت زندگی ذهنی به‌طور چشم‌گیری بر تاب‌آوری روستاییانی که در معرض تغییرات اقلیمی و بلایای طبیعی قرار دارند اثرگذار است. (قیطرانی و همکاران، ۱۳۹۷). همچنین سعیده گروسی و همکارانش در سال ۱۳۸۷ در مقاله‌ای تحت عنوان سرمایه اجتماعی و کیفیت زندگی در شهر کرمان به شناسایی سطح سرمایه‌ی اجتماعی و کیفیت زندگی و ارتباط این دو متغیر در محلات مختلف شهر کرمان پرداختند (گروسی و نقوی، ۱۳۸۷). نتایج این مطالعه نشان داد که سطح سرمایه اجتماعی در دسترس با سطح کیفیت زندگی ارتباط معنی‌دار دارد و ارتباط این دو متغیر تابعی از سطح محله است؛ علاوه بر این، بالا نبودن سطح کیفیت زندگی در بین شهروندان تحت تأثیر سطح نسبتاً متوسط سرمایه‌ی اجتماعی ایشان است. دکتر غلامرضا غفاری و همکارانش در سال ۱۳۸۷ به بررسی مفهوم کیفیت زندگی در محتوای برنامه‌های توسعه در ایران قبل و بعد از انقلاب اسلامی پرداخته‌اند. نتایج این مطالعه نشان می‌دهد که در هیچ‌کدام از برنامه‌ها، امور رفاهی و اجتماعی به سطح سیاست‌گذاری ارتقاء نیافته‌اند و بیشتر از جایگاهی خدماتی برخوردار بوده‌اند و به مسائل اجتماعی از منظر اقتصادی نگاه شده و برنامه‌ها در قبل و بعد از انقلاب تحت تأثیر الگوهای جهانی قرار داشته‌اند. در سال‌های اخیر مطالعات تجربی فراوانی به‌منظور سنجش کیفیت زندگی در کشورهای مختلف دنیا و به‌خصوص شهرهای کشورهای توسعه‌یافته انجام گرفته است. لی و ونگ در سال ۲۰۰۷ با استفاده از شاخص‌های عینی به مطالعه کیفیت زندگی در شهر ایندیاناپولیس پرداختند. هدف اصلی این مطالعه ارائه روشی برای تلفیق داده‌های سرشماری و سنجش‌ازدور در درون چارچوب GIS برای ارزیابی کیفیت زندگی در شهر ایندیاناپولیس بود. برای استخراج فاکتورهای غیر همبسته کیفیت زندگی، از تحلیل عاملی استفاده شده و شاخص ترکیبی کیفیت زندگی بر اساس وزن دهی فاکتورها با استفاده از امتیازات به‌دست‌آمده از تحلیل عاملی ایجاد شده است. لی در سال ۲۰۰۸ با استفاده از شاخص‌های ذهنی به ارزیابی کیفیت زندگی در شهر تایپه پرداخته است. در این راستا ۳۳۱ نفر از ساکنین شهر تایپه به‌منظور پیمایش ارزیابی ذهنی ساکنین از کیفیت زندگی مورد مطالعه گرفته است. نتایج این مطالعه نشان می‌دهد که محل زندگی، زناشویی، سن، تحصیلات و درآمد قلمروهای مختلف رضایت را تحت تأثیر قرار می‌دهند. علاوه بر آن، وضعیت اجتماع، تعلقات محلی و رضایت از محله بیشترین تأثیر را بر رضایت از کیفیت زندگی دارند. سانتوس در سال ۲۰۰۷ به سنجش کیفیت زندگی در شهر پورتو پرداخته است. در این مطالعه نظرات شهروندان در مورد میزان رضایت از حوزه‌های مختلف کیفیت زندگی شهری با استفاده از تحلیل چند متغیری مورد بررسی قرار گرفته است. محققان دیگری همچون Foo (2000)، Bramston et al., (2002)، Ibrahim and Chang (2003) نیز با استفاده از شاخص‌های ذهنی به بررسی و مطالعه کیفیت زندگی در نواحی شهری پرداخته‌اند.

از دید پاسیونه، جغرافیدان شهری برجسته، دیدگاه محیطی، تنها راه نگاه به مقوله کیفیت است. موضوع پایداری، آینده است (رابطه مناسب انسان و محیط در آینده)، درحالی‌که زیست‌پذیری و کیفیت زندگی بر «اینجا و اکنون» تمرکز دارند. موضوع اصلی در رویکردهای مختلف، برهم‌کنش موجود میان شرایط محیطی و پاسخ‌های انسانی است. موضوعاتی که توسط پاسیونه موردتوجه قرار می‌گیرند، ابعاد، سطح مقیاس جغرافیایی^۱، چارچوب زمانی^۲ و وابستگی زمینه‌ای^۳ هستند. پاسیونه، نهایتاً یک مدل پنج بعدی از پژوهش در زمینه کیفیت زندگی ارائه می‌نماید. برخی از محققان چون میشل و دیگران نتیجه می‌گیرند، «تاکنون توافقی پیرامون کیفیت زندگی، چه در واژگان تخصصی (ترمینولوژی)، چه در ساخت روش‌ها یا شاخص‌هایی که دربرگیرنده کیفیت زندگی هستند وجود نداشته است». باوجود این، میشل و همکارانش تلاش کرده‌اند تا اجزای متفاوت کیفیت زندگی را بکار بندند. در رویکرد وی، کیفیت زندگی از سلامت، محیط کالبدی، منابع طبیعی، توسعه فردی^۴ و امنیت

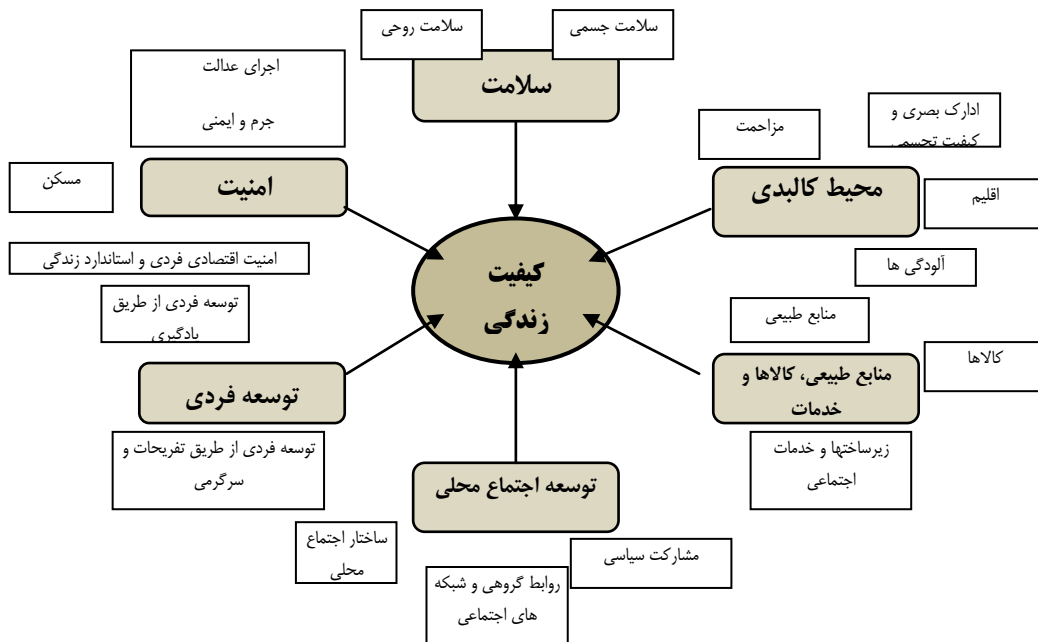
1 domains
2 geographical scale level
3 time-frame
4 context dependency
5 personal development

تشکیل می‌شود. جالب‌توجه است که بعد اقتصاد در مدل او دیده نمی‌شود، حال آنکه سایر محققین این موضوع را به‌عنوان یکی از ارکان اصلی کیفیت زندگی لحاظ می‌نمایند (Kamp et al., 2003).

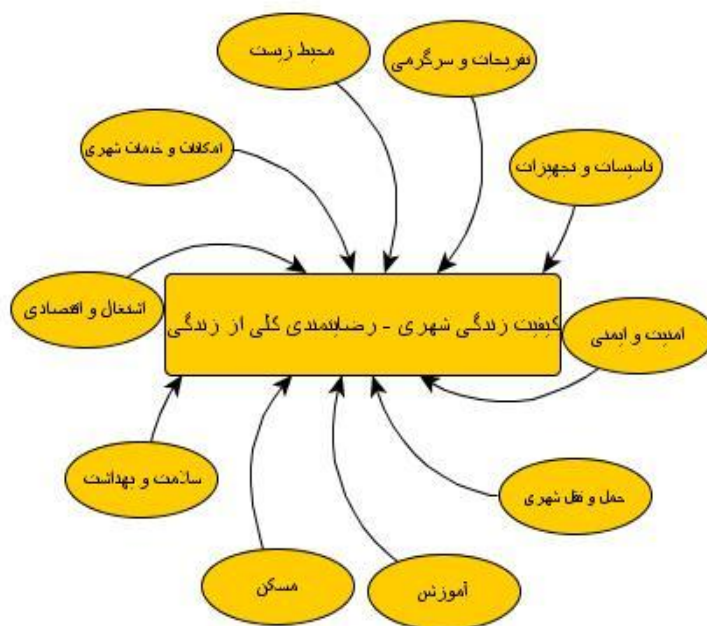
تصویر ۱- نمودار ساختار پنج بعدی از تحقیقات در زمینه کیفیت زندگی (Pacione, 2002: 20)

در مدل میشل، کیفیت زندگی نتیجه‌ای از شش عامل است: در رأس این مدل، سلامت قرار دارد که در دو بعد سلامت روحی و سلامت جسمی قابل بررسی است. دومین عنصر محیط کالبدی است که می‌تواند جنبه‌های کالبدی - فیزیکی و محیطی شهر را در برگیرد و ابعادی چون اقلیم و آلودگی‌ها و نیز مزاحمت‌های ناشی از مخاطرات محیطی را در کنار کیفیت بصری و مناظر شهر شامل می‌شود. منابع طبیعی، کالاها و خدمات که به‌نوعی دربرگیرنده ملزومات اصلی زندگی امروزی‌اند، به‌عنوان عنصر سوم این مدل قابل توجه است. عنصر چهارم این مدل، متشکل از ابعاد اجتماعی و سیاسی اجتماع محلی، تحت عنوان توسعه اجتماع محلی مورد توجه قرار گرفته است. عنصر پنجم این مدل، توسعه و رشد فردی است که به‌نوعی به‌واسطه تفریحات و سرگرمی حاصل می‌شود. سرانجام عنصر ششم این مدل، امنیت است که در ابعادی چون امنیت سکونت، امنیت اقتصادی فردی و امنیت اجتماعی در قالب اجرای عدالت و سطح جرائم و ایمنی حاکم بر جامعه قابل جمع بندی است.

تصویر ۲- نمودار اجزاء کیفیت زندگی (Mitchell & Kemp, 2000)

جمع‌بندی و نتیجه‌گیری از چارچوب اقدام در مقایسه و تفسیر شاخص‌های ذهنی بر اساس داده‌های عینی و بالعکس بر اساس گزینه اول انتخاب‌شده در این مطالعه شاخص‌های عینی و ذهنی هر کدام به‌صورت جداگانه در فرایند تحلیل‌های کمی وارد خواهند شد و مورد آزمون قرار خواهند گرفت. در این فرایند روش تفسیر بر اساس نتایج نهایی مدل‌های رگرسیونی دو نوع شاخص ذهنی و عینی خواهد بود. تفسیر روابط علت و معلولی بین این دو وجه بر اساس ضرایب اهمیت و تأثیر هر یک از شاخص‌های به‌کاررفته در تحلیل و میانگین رضایتمندی‌های موجود در شاخص‌های مربوط از یک سو و تعیین حوزه‌های نیازمند مداخله از سوی دیگر خواهد بود. در همین راستا، با توجه به مطالعات انجام‌شده در جمع‌بندی کلی می‌توان شاخص‌های مورد ارزیابی را در ارتباط با چگونگی اثرگذاری خدمات زیربنایی و زیرساخت‌های شهری بر کیفیت زندگی شهروندان همدانی را بر مبنای مرور ادبیات پژوهش مطابق مدل (۴-۲) در نظر گرفت. در مرحله بعدی با توجه به این جدول پرسشنامه‌ای ساختاریافته تبیین خواهد شد و خوانش ذهنی شهروندان همدانی نسبت به شاخص‌های مورد مطالعه در نرم‌افزار SPSS به دست خواهد آمد.

تصویر ۳- مدل مفهومی تحقیق جهت ارزیابی مناطق شهری

روش تحقیق

در این بخش از مطالعه حاضر بر اساس چارچوب نظری و مطالعات پایه و با استفاده از مدل مفهومی منتخب مطالعه و شاخص‌های کیفیت زندگی منتج از آن، پرسشنامه مربوط به شاخص‌های فوق در راستای جمع‌آوری داده‌های ذهنی تهیه و ارائه می‌گردد. این پرسش‌نامه بر پایه ۱۱ بعد اصلی تنظیم یافته است که در مدل مفهومی در فصل قبل آورده شده است. بدین ترتیب پرسش‌نامه حاضر نیز دارای جامعیت لازم است، به طوری که بر اساس یازده بعد اصلی؛ وضعیت مسکن، وضعیت تأسیسات و تجهیزات، وضعیت امکانات و خدمات شهری، وضعیت حمل‌ونقل، وضعیت اشتغال و شرایط اقتصادی، وضعیت آموزش، وضعیت تفریحات و سرگرمی‌ها، وضعیت سلامت و بهداشت و درمان، وضعیت ایمنی و امنیت، وضعیت محیط‌زیست و رضایتمندی کلی از زندگی تنظیم یافته است.

در تمامی ابعاد مورد استفاده در پرسش‌نامه، سعی بر آن بوده است که سؤالات منتج از شاخص‌های مستندسازی شده به‌گونه‌ای مطرح گردند که مفهومی واحد را به پاسخگویان مختلف عرضه نموده و بیانگر رویه مشخص از بعد مربوط باشند. بر این اساس تقدم و تأخر سؤالات مربوط به هر یک از ابعاد برای دستیابی به این هدف تنظیم شده است؛ به عبارت دیگر سعی بر آن بوده است که همواره و در هر یک از بخش‌های مربوط به پرسش‌نامه، سؤالاتی که همواره در بین عموم مردم دارای ارزش و اهمیت ذهنی بیشتری بوده و مفهوم روشن‌تر را بیانگر است در اولویت‌های نخست ابعاد مربوطه تنظیم یابد تا بر این اساس رویه‌ای روشن در ذهن مخاطب ایجاد کند و با تداعی ویژگی‌های ذهنی مربوط به

هر یک از ابعاد، مخاطب به‌راحتی بتواند پاسخ خود را بر اساس مقتضیات ویژه ذهنی خویش ارائه نماید. همچنین در انتهای هر یک از ابعاد یازده‌گانه سنجش کیفیت زندگی سؤال ویژه‌ای در مورد رضایتمندی کلی از آن بعد تنظیم شده است.

به‌عنوان مثال در بعد مسکن سؤالات مختلفی همچون رضایتمندی از اندازه مسکن، رضایتمندی از طراحی و مبلمان مسکن، رضایتمندی از قیمت مسکن و ... که در نظر مردم سؤالات بسیار روشن و شفافی محسوب می‌گردند و از سوی دیگر از شاخص‌های استاندارد کیفیت زندگی در بعد فیزیکی - کالبدی محسوب می‌گردند، تنظیم شده‌اند.

در بعد تأسیسات و تجهیزات همانند شاخص‌های مستندسازی شده این بخش، خدمات مربوط به محیط داخلی واحد مسکونی که بیشتر از جنس تأسیسات زیر بنایی بوده و شامل رضایتمندی از تأسیسات و تجهیزاتی نظیر آب، برق، گاز، تلفن و فاضلاب است، تنظیم شده است. شاخص‌های مربوط دارای سؤالات بسیار روشن است و در متون مربوط به ادبیات زندگی دارای جایگاه ویژه‌ای هستند. چه‌بسا که بسیاری از شاخص‌های مربوط به کیفیت زندگی در صورت دارا بودن شرایط مثبت، بدون شاخص‌های زیر بنایی مربوطه نمی‌توانند نتیجه مطلوبی داشته باشند. به‌عنوان مثال دسترسی به آب آشامیدنی مطلوب بسیاری از شاخص‌های بهداشتی را نیز تحت تأثیر قرار می‌دهد.

در بعد امکانات و خدمات شهری نیز سؤالاتی مطرح شده‌اند که بیشتر بر رضایتمندی از امکانات محیط محلی و شهری پرداخته و به میزان رضایتمندی از خدمات ارائه‌شده در مقیاس مربوط و رضایتمندی از فضاهای شهری اشاره دارد. این بعد را شاید بتوان مهم‌ترین بعد کیفیت زندگی قلمداد نمود که هم در مطالعات ذهنی صورت گرفته که به تدقیق در فصل پیشین بدان پرداخته شد و هم در مطالعات عینی سنجش کیفیت زندگی از اهمیت ویژه برخوردار بوده‌اند. تحلیل‌های مربوط به میزان اهمیت شاخص‌های کیفیت زندگی از دید ساکنان در مطالعات مختلف نشان می‌دهد که این بعد همواره دارای اهمیت ویژه‌ای در تداعی کیفیت زندگی مطلوب بوده است. در پرسشنامه‌های حاضر و در بعد رضایتمندی از امکانات و خدمات محله‌ای و شهری، سؤالاتی که تا حدودی قرابت موضوعی باهم داشته و به‌نوعی از جنس هم بوده‌اند مانند رضایتمندی از مراکز خرید، رضایتمندی از مراکز فرهنگی و ... در کنار هم قرار گرفته و رضایتمندی از فضاهای شهری مختلف نیز در کنار هم تنظیم یافته است تا بر این اساس پاسخگو بتواند به‌آسانی تمرکز فکری لازم را برای پاسخگویی مطلوب داشته باشد.

همواره این روال و توجه به نوع و ماهیت سؤال و توجه به قرابت موضوعی سؤالات، در تنظیم تقدم و تأخر آن‌ها در جایگاه قرارگیری سؤالات در دیگر ابعاد نیز به همین منوال رعایت شده است. درنهایت علاوه بر مواردی که بدان اشاره گردید در آخر هر بعد نیز رضایتمندی کلی از هر بعد به‌عنوان سؤال نهایی آمده است. علت طرح این سؤال به دلیل کنترل کلی هر یک از ابعاد به‌عنوان یک معیار برون گروهی نسبت به زیر معیارهای درون گروهی از یک سو و همچنین نسبت به معیارهای دیگر یا روابط برون گروهی از سوی دیگر بوده است. همچنین بر اساس آن می‌توان میزان رضایتمندی از ابعاد را به تفکیک نسبت به بعد کلی رضایتمندی از زندگی که به‌عنوان یک بعد مجزا و به دلیل اهمیت آن در قسمت انتهایی پرسش‌نامه تنظیم یافته است، اندازه‌گیری نمود.

یکی از مهم‌ترین بخش‌های پرسش‌نامه حاضر، بعد رضایتمندی کلی از کیفیت زندگی است. این بخش در دو مقیاس رضایتمندی کلی از کیفیت زندگی در محله و رضایتمندی کلی از کیفیت زندگی در شهر تنظیم یافته است؛ به‌عبارت‌دیگر بسیاری از پارامترها و شاخص‌های مربوط دارای مقیاس و قلمرو محلی است و بر این حوزه تأثیر وافر دارند و از سوی دیگر بسیاری از شاخص‌ها نیز مقیاسی فراتر از محیط مسکونی و محیط محلی دارند و در فراسوی مرزهای محلی و در مقیاس شهر و منطقه کلان‌شهری معنا و مفهوم رضایتمندی را بازمی‌یابند. به‌عنوان مثال میزان رضایتمندی از آلودگی هوا دارای مقیاسی فراتر از محیط محلی می‌باشد. بدین لحاظ بخش رضایتمندی کلی از زندگی بر اساس دو قلمرو فوق‌الذکر و در مجموع رضایتمندی را در پهنه محله و محیط شهری می‌سنجد و میزان تأثیر و تأثر هر دو عرصه را در ذهن پاسخگو متبادر می‌سازد. این جنبه ویژه از پرسش‌نامه در اندازه‌گیری و تحلیل‌های کمی مربوط به قلمرو مورد مطالعه (سطح ناحیه) بسیار سودمند خواهد بود.

از طرف دیگر در این بخش سؤال ویژه‌ای تنظیم شده که میزان رضایتمندی کنونی را نسبت به میزان رضایتمندی چهار سال گذشته می‌سنجد و نشان می‌دهد که تصور ذهنی مردم همدان از کیفیت ذهنی و بهبود یا تنزل شاخص‌های کیفیت ذهنی در طول یک دوره قابل ارزیابی به چه صورت بوده است. به عبارتی روشن‌تر کیفیت زندگی در معنای کلی آن در سال‌های پیشین نیز اندازه‌گیری شده و نسبت به وضع دقیق حال حاضر مقایسه می‌گردد. برای کامل‌تر شدن تصور ذهنی مردم در گذشته، حال و پیش‌بینی ذهنی آینده بر اساس مقتضیات ویژه خود، سؤال دیگری تنظیم یافته است که میزان امید مردم شهر همدان را نسبت به بهبود شاخص‌های کیفیت زندگی در آینده نشان می‌دهد.

قسمت انتهایی پرسش‌نامه نیز به مشخصات عمومی فرد پاسخگو اختصاص یافته است که شامل مشخصاتی نظیر سن، نوع مالکیت مسکن، شغل پاسخگو، هزینه زندگی و میزان تحصیلات و غیره است. این قسمت در تفکیک پاسخگویان در قالب گروه‌های جمعیتی مختلف و

اندازه‌گیری کیفیت زندگی آنان در مقیاس مطالعاتی (محللات موردبررسی همدان) دارای اهمیتی ویژه است؛ به عبارت دیگر بر اساس این مشخصات می‌توان اندازه‌گیری نمود که به‌عنوان مثال چه گروه‌های سنی دارای رضایت بیشتر از کیفیت زندگی در مناطق مورد مطالعه شهر همدان بوده و چه گروه‌های سنی وضعیت بالعکسی دارند و یا مثلاً افرادی که دارای رضایتمندی بیشتر یا کمتر از وضعیت زندگی هستند، بیشتر دارای چه شغل‌هایی بوده و یا دارای چه نوع تحصیلاتی هستند.

در تهیه و تنظیم پرسش‌نامه حاضر و با توجه به اینکه حجم نمونه بسیار گسترده‌تر از مطالعات مشابه در سطح جهانی است و حدود ۲۲۰ نمونه را شامل می‌گردد، همواره تلاش بر این بوده است که سؤالات از نوع سؤالات بسته طراحی شده تا زمان اندکی را جهت پاسخ به خود اختصاص دهد. زمان مورد نیاز برای تکمیل پرسش‌نامه با توجه به وضوح مطلوب مفهومی سؤالات و با توجه به اینکه هیچ سؤال تشریحی مطرح نگردیده است، به‌طور متوسط در حدود ۱۵ دقیقه برآورد می‌گردد.

پاسخ سؤالات نیز در قالب طیف پنج‌گانه لیکرت و در قالب میزان رضایتمندی به تفکیک (خیلی زیاد، زیاد، متوسط، کم و خیلی کم) بوده است. دلیل استفاده از طیف پنج‌گانه به دلیل امتیازات بسیار مثبت این طیف نسبت به طیف‌های مشابه مانند طیف هفت‌گانه است و پاسخ به آن‌ها از نظر مخاطب دارای روایی بیشتری است. به‌منظور راحتی پاسخ به هر سؤال و جلوگیری از اتلاف زمان، طیف پنج‌گانه در مقابل هر سؤال طراحی شده تا پاسخگو به‌آسانی بتواند به‌دلخواه خویش و بر اساس مقتضیات ذهنی خود گزینه مطلوب را انتخاب نماید.

با توجه به بررسی ۱۱ منطقه مرکزی شهر همدان که با کدهای ۱۰۱، ۱۰۲، ۱۰۳، ۱۰۴، ۲۰۱، ۲۰۲، ۲۰۳، ۳۰۱، ۳۰۲، ۴۰۱ و ۴۰۲ در نقشه شکل ۱-۳ مشخص شده است تعداد ۱۵ پرسشنامه در هر محله و جمعاً ۱۶۵ پرسشنامه بین شهروندان در این محللات به دو صورت مجازی و پرینت شده توزیع گردید.

برای تعیین حجم نمونه از فرمول محاسبه حجم نمونه کوکران نیز به‌صورت زیر استفاده شد

$$n = \frac{\frac{z^2 pq}{d^2}}{1 + \frac{1}{N} \left[\frac{z^2 pq}{d^2} - 1 \right]}$$

N: حجم جامعه آماری

d: اشتباه مجاز (معمولاً را برابر ۰۰۰۵ در نظر می‌گیرند)

Z: مقدار متغیر نرمال با سطح اطمینان α -۱ است. در آزمون دو دامنه مقدار Z برای سطح اطمینان ۹۵ درصد برابر ۱۰۹۶ و برای سطح اطمینان ۹۹ درصد برابر ۲۰۵۸ است.

p: نسبت برخورداری از صفت مورد نظر

q=(p-1): نسبت عدم برخورداری از صفت مورد نظر.

در این فرمول ابتدا حجم جامعه آماری (N) با توجه به جمعیت شهر همدان برابر ۶۵۰ هزار نفر در نظر گرفته شد و با توجه به توزیع ۳۰ نمونه‌ای پرسشنامه برای به دست آوردن پایایی پرسشنامه مشخص شد که نسبت p و q برابر یک‌پنجم است که این امر سبب شد تا نمونه آماری اصلی برابر ۱۶۵ عدد شود. در واقع در فرمول اصلی معمولاً به‌طور پیش‌فرض p و q را ۰۰۵ در نظر می‌گیرند که موجب خواهد شد که حجم نمونه به حداکثر مقدار خود که در این تحقیق برابر ۳۵۶ است برسد، ولیکن، به نظر می‌رسد یک‌دست بودن جامعه تحقیق در محللات مورد نظر از نظر کلاس اجتماعی و خواسته‌های آنان، نسبت ۱ به ۱ p و q را برهم زده است و نتیجتاً حجم نمونه به‌طور فراوانی کاهش یافته است.

شناخت محدوده مورد مطالعه

تا قبل از سال ۱۳۱۰ هجری شمسی شهر همدان همانند دیگر شهرهای کشور از رشدی بدون برنامه و طرح از پیش اندیشیده گسترش یافته است. این شهر جزء اولین شهرهای کشور است که توسط مهندس آلمانی «کارل فریش» طرحی شعاعی برای آن تهیه گردید که این طرح اساس توسعه‌های بعدی شهر قرار گرفت و ساختار و فرم شهر را تعیین نمود.

بررسی نقشه‌های دوره‌های ۴۵ تاکنون حاکی از این است که توسعه شهر طی دوره ۵۵-۳۵ از ساختاری کاملاً شعاعی پیروی کرده است؛ اما پس از دوره مذکور و به‌ویژه بعد از انقلاب رشد شهرنشینی و به‌تبع آن گسترش کالبدی شهر مجال تعمق در تهیه طرح‌های شهرسازی را از

مدیریت شهری گرفت و عمدتاً توسعه‌ها به شکل گسیخته از بافت قبلی و خارج از فرم و ساختار اصلی شهر (شعاعی) صورت پذیرفت (مشاور تدبیرشهر، ۱۳۸۵).

شهرسازی جدید بامعنای تهیه طرح‌های از پیش اندیشیده در همدان، به سال ۱۳۰۷ بازمی‌گردد. در این سال نقشه شهر همدان به‌وسیله کارل فریش آلمانی تهیه و در سال ۱۳۰۹ تا ۱۳۱۲ هجری شمسی میدان اصلی شهر و شش خیابان منتهی به آن به شکل شعاعی ایجاد گردید. این ایده، تفکر توسعه‌های بعدی شهر همدان را در قالب و ساختار شعاعی شکل داد و درنهایت یکی از معروف‌ترین فرم‌های شهر شعاعی در ایران را رقم زد. فرایند مذکور تا سال ۱۳۴۹ ادامه یافت. در طول این دوره یعنی ۱۳۴۴-۱۳۱۲ تنها اقدامات شهرسازی که در سطح شهر همدان انجام گرفته، منحصر به تعریض معابر و ادامه و گسترش خیابان‌ها منشعب از میدان اصلی و ایجاد محلات دیگری در قالب همین فرم بوده است. در سال ۱۳۴۴ تهیه طرح جامع همدان به مشاور مرجان واگذار گردید و در سال ۴۷ مرحله اول آن و سپس در سال ۱۳۵۰ مرحله دوم به تصویب شورای عالی شهرسازی رسید، تهیه طرح تفصیلی این شهر در مهرماه ۱۳۵۱ توسط مشاور مرجان آغاز و در سال ۵۲ این طرح به تصویب رسید که مبنای تصمیم‌گیری توسعه و کنترل کاربری‌های شهری گردید.

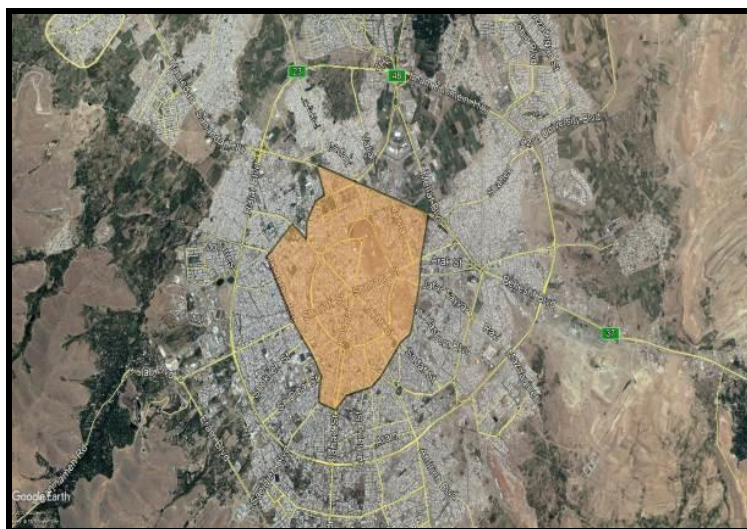
در سال ۱۳۴۹ یکی از تحولات ساختاری شهر همدان رقم خورد و شهرک‌هایی با طرح و برنامه از پیش تعیین‌شده قبلی ایجاد گردیدند. ویژگی اصلی این شهرک‌ها از نظر ساختار شهرسازی، هدایت شهر به سمت توسعه گسیخته بوده و عملاً شهر را از توسعه شعاعی خارج ساخته است. سومین طرح بزرگ و قابل توجه شهرسازی (طرح جامع) در همدان از سال ۱۳۶۲ توسط مهندسان مشاور موژدا و همکاران آغاز گردید و در سال ۱۳۶۸ طرح تفصیلی شهر نیز تهیه گردید.

در سال ۱۳۷۱ طرح محور فرهنگی و تاریخی همدان توسط مهندسان مشاور خانه‌سازان تهیه گردید. در سال ۱۳۸۲ طرح راهبردی - ساختاری دره گنجه‌نامه عباس‌آباد تهیه و سپس به مرحله اجرا درآمد. در سال ۱۳۸۳ طرح تفصیلی شهر همدان به‌واسطه پایان یافتن افق طرح جامع موردبازنگری قرار گرفت که این طرح توسط مهندسان مشاور طرح و تدوین تهیه گردید (تدبیرشهر، ۱۳۸۵).

پس از پایان افق طرح جامع و تفصیلی سال ۶۲، بازنگری آن در سال ۸۱ تا ۸۳ توسط مهندسان مشاور طرح و تدوین صورت پذیرفته است؛ اما طرح بازنگر تفصیلی شهر فاقد مطالعات جامع و حوزه نفوذ است؛ بنابراین طرح مذکور صرفاً بر ساختار کالبدی و فیزیکی شهر تأکید نموده است.

براساس تقسیمات طرح مذکور شهر همدان شامل ۷ منطقه است که جمعاً ۷۲۵۷ هکتار مساحت دارند. مشخصات و ویژگی‌های این طرح در قالب بررسی‌های جمعیتی، کاربری‌ها، تراکم‌ها و ... به شرح زیر ارائه می‌گردد (همان، ۴۵).

محدوده مورد مطالعه تحقیق رینگ مرکزی شهر همدان را شامل می‌شود که هسته مرکزی شهر همدان نیز که شامل بازار و محیط‌های اداری و تجاری می‌باشد نیز در این قسمت قرار دارد. با توجه به تراکم جمعیتی نسبتاً چشم‌گیر در این منطقه، ترافیک در رفت‌وآمد و همچنین آلودگی هوا و صوتی در این پهنه نسبت به بقیه نقاط شهری همدان بیشتر است. شکل‌های بعدی موقعیت این منطقه را نسبت به دیگر نقاط شهر نشان می‌دهد.

تصویر ۴- نقشه موقعیت محدوده مورد مطالعه در نقشه شهر همدان (google earth, 2018)

یافته‌ها

در این بخش داده‌های جمع‌آوری شده از پرسشنامه‌ها که بین ۱۶۵ نفر از ۱۱ محله رینگ اول شهر همدان به‌طور مساوی توزیع شد، مورد تجزیه و تحلیل آماری قرار می‌گیرد. اطلاعاتی که از اجرای پرسشنامه‌ها به دست آمد، جمع‌آوری، کدگذاری و وارد رایانه شد و با استفاده از نرم‌افزار SPSS ورژن ۲۱ مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. با توجه به ویژگی‌های تحقیق تعداد ۳۰ پرسشنامه اول به‌عنوان مطالعه پایلوت انتخاب شدند که نتایج پایایی آن‌ها مورد بررسی قرار گرفت.

ارزشیابی قابلیت اعتماد (پایایی) در اندازه‌گیری عبارت است از تعیین مقدار تفاوت نمره افراد در نتیجه بی‌ثباتی اندازه‌گیری (حبیب پور، صفری، ۱۳۹۰: ۳۵۸)؛ در واقع به معنای آن است که آیا روش انتخاب شده، موضوع مورد نظر را به‌طور دقیق می‌سنجد یا خیر؟ در واقع، ابزار اندازه‌گیری تا چه حد پایایی (قابلیت تکرار) دارد و اگر با همان واحد تحلیل مکرر به کار رود، نتایج یکسانی به دست می‌آید یا خیر؟ به عبارت دیگر، پایایی به میزان ثبات و انسجام درونی اجزای یک مفهوم و این که در صورت تکرار ابزار اندازه‌گیری در شرایط مشابه، نتایج حاصله به چه میزان مشابه‌اند، نیز اطلاق می‌شود (Carmines and Zeller, 1979: 16). روش آلفای کرونباخ مهم‌ترین و پرکاربرترین روش محاسبه میزان پایایی ابزار اندازه‌گیری در نرم‌افزار SPSS است. روش آلفای کرونباخ، مستلزم تنها یک‌بار اجرای آزمون است. این روش بستگی به هماهنگی کارکرد آزمودنی از یک سؤال به سؤال دیگر داشته و محاسبه آن مبتنی بر انحراف استاندارد سؤالات می‌باشد. در نهایت، بر اساس همبستگی درونی سؤالات، مقدار آلفا استخراج می‌شود. چنان چه این مقدار بیش‌تر از ۰.۷ باشد، می‌توان گفت ابزار دارای پایایی بالایی است. به عبارتی، گویه‌های یک مقیاس یا شاخص از همسازی بالایی جهت سنجش آن برخوردارند و برعکس، مقدار کم آلفا دلالت بر پایایی پائین ابزار اندازه‌گیری دارد (حبیب پور و صفری، ۱۳۹۰: ۳۵۸).

جدول ۱- بررسی پایایی پژوهش

Item No.	Cronbach Alpha
۷۲	۰/۸۱۹

همان‌طور که مشاهده می‌شود، در پژوهش صورت گرفته، مقدار آلفای کرونباخ استاندارد ۰/۸۱۹ می‌باشد که نشان‌دهنده این می‌باشد که پژوهش صورت گرفته از پایایی مناسبی برخوردار است و نتایج حاصله قابل‌اتکا است؛ بنابراین پس از بررسی پایایی پژوهش و مثبت بودن نتایج به تحلیل و ارزیابی می‌پردازیم.

پس از به دست آمدن پایایی، در این بخش با استفاده از ضریب رگرسیون خطی چندگانه اثرگذاری هریک از عوامل عینی خدماتی و زیرساختی شهری بر درک شهروندان را که به‌عنوان کیفیت زندگی ذهنی معرفی شد، در رینگ اول و با توجه به داده‌های استخراج شده از پرسشنامه، مورد بررسی قرار خواهد گرفت. ضریب رگرسیونی شاخصی است ریاضی که جهت و مقدار رابطه‌ی بین دو متغیر را توصیف می‌کند. ضریب همبستگی در مورد توزیع‌های دو یا چند متغیره به کار می‌رود. اگر مقادیر دو متغیر شبیه‌هم تغییر کند؛ یعنی با کم یا زیاد شدن یکی دیگری هم کم یا زیاد شود به‌گونه‌ای که بتوان رابطه آن‌ها را به‌صورت یک معادله بیان کرد گوئیم بین این دو متغیر همبستگی وجود دارد (حبیبی، ۱۳۹۱).

با توجه به مدل تحقیق حاضر، ۱۰ متغیر تحقیق به‌عنوان متغیر مستقل و متغیر کیفیت زندگی شهری (رضایتمندی) به‌عنوان متغیر وابسته تحقیق در نظر گرفته شد. همان‌طور که در بخش مبانی نظری آورده شد، متغیرهای مستقل تحقیق عبارت‌اند از "تفریحات و سرگرمی"، "محیط‌زیست"، "امکانات و خدمات شهری"، "اشتغال و اقتصاد"، "سلامت و بهداشت"، "مسکن"، "آموزش"، "حمل‌ونقل شهری"، "امنیت و ایمنی" و "تأسیسات و تجهیزات شهری".

یکی از جداولی خروجی آزمون رگرسیون خطی چندگانه، جدول Model Summary می‌باشد که این جدول به بررسی ضریب همبستگی بین متغیرها و ضریب تعیین تعدیل شده، می‌پردازد.

جدول ۲- Model Summary

مدل	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
۱	۰.۷۲۴	۰.۵۲۴	۰.۵۱۹	۰.۵۶۱

نتایج حاصله از جدول بالا حاکی از این می‌باشد که مقدار ضریب همبستگی (R) بین متغیرها ۰.۷۲۴ می‌باشد که نشان می‌دهد بین مجموعه متغیرهای مستقل و متغیر وابسته تحقیق همبستگی بسیار قوی وجود دارد و از سویی مقدار ضریب تعدیل شده (R Square) برابر است با ۵۲ درصد که نشان‌دهنده این است که ۵۲ درصد از کل تغییرات کیفیت زندگی شهروندان در رینگ اول شهر همدان وابسته به متغیرهای مرتبط با کیفیت زندگی شهری است. جدول بعدی این آزمون مربوط به جدول ANOVA است که برآزندگی مدل را مورد بررسی قرار می‌دهد.

جدول ۳- ANOVA

مدل	مقدار F	سطح معنی‌داری
Regression	۱۲۵.۹۷۱	۰.۰۰۰

متغیر وابسته: کیفیت زندگی ذهنی شهروندان؛ با توجه به معنی‌داری مقدار آزمون F (۱۲۵) در سطح خطای کوچک‌تر از ۰.۰۰۰ می‌توان نتیجه گرفت که مدل رگرسیونی تحقیق مرکب از متغیرهای "تفریحات و سرگرمی"، "محیط‌زیست"، "امکانات و خدمات شهری"، "اشتغال و اقتصاد"، "سلامت و بهداشت"، "مسکن"، "آموزش"، "حمل‌ونقل شهری"، "امنیت و ایمنی" و "تأسیسات و تجهیزات شهری" و متغیر وابسته کیفیت زندگی ذهنی در رینگ اول شهر همدان مدل قابل قبولی بوده و مجموعه متغیرهای مستقل ذکر شده قادرند تغییرات رضایتمندی در محدوده مورد مطالعه مورد بررسی را تبیین کنند. خروجی بعدی، جدول Coefficients می‌باشد که این جدول میزان تأثیر متغیر در مدل را نشان می‌دهد.

جدول ۴- رابطه عوامل عینی خدمات و زیربنایی شهری بر کیفیت زندگی ذهنی شهروندان در رینگ اول شهر همدان

مدل تحلیلی	ضریب‌های استاندارد نشده		ضریب‌های استاندارد شده		سطح معنی‌داری
	مقدار B	انحراف معیار	مقدار Beta		
تفریحات و سرگرمی	۰.۷۰۱	۰.۱۲۴	۰.۶۰۲		۰.۲۳۴
محیط‌زیست و فضای سبز	۰.۷۵۴	۰.۳۶۵	۰.۶۱۲		۰.۰۰۰
امکانات و خدمات شهری	۰.۵۴۸	۰.۲۳۶	۰.۴۲۵		۰.۰۲۰
اشتغال و اقتصاد	۰.۸۴۵	۰.۱۷۳	۰.۷۱۸		۰.۰۰۰
سلامت و بهداشت	۰.۲۶۱	۰.۲۱۷	۰.۲۸۷		۰.۲۵۰
مسکن	۰.۳۵۲	۰.۲۶۲	۰.۳۱۱		۰.۰۱۰
آموزش	۰.۱۱۴	۰.۲۷۰	۰.۰۹۶		۰.۲۷۰
حمل‌ونقل شهری	۰.۵۵۲	۰.۲۲۶	۰.۵۰۷		۰.۰۰۰
امنیت و ایمنی	۰.۵۸۷	۰.۲۰۹	۰.۵۵۱		۰.۴۱۱
تأسیسات و تجهیزات شهری	۰.۲۳۵	۰.۲۳۵	۰.۲۱۵		۰.۲۳۵

همان‌طور که در جدول (۱) مشخص است بر اساس میزان سطح معنی‌داری (P-Value) شاخص‌های محیط‌زیست و فضای سبز، امکانات و خدمات شهری، اشتغال و اقتصاد، مسکن و حمل‌ونقل شهری کوچک‌تر از ۰/۰۵ می‌باشد. این امر بدان معنا می‌باشد که بین این عوامل و کیفیت زندگی شهری ذهنی رابطه‌ای معنادار وجود دارد.

همچنین مشخص شد که از نظر درک شهروندان در رینگ اول شهر همدان، اثرگذاری متغیرهای تفریحات و سرگرمی، سلامت و بهداشت، آموزش، امنیت و ایمنی و تأسیسات و تجهیزات شهری بر کیفیت زندگی ذهنی شهروندان معنادار نیست. با توجه به روابط استخراج‌شده، در بخش بحث و نتیجه‌گیری، تفسیر هر یک از روابط معنادار مورد بررسی قرار می‌گیرد.

بحث و نتیجه‌گیری

شناخت، اندازه‌گیری و بهبود کیفیت زندگی در مکان‌های خاص و یا برای اشخاص و گروه‌های خاص در سال‌های اخیر همواره کانون توجه برنامه‌ریزان (شهری) بوده است. کیفیت زندگی دارای تعاریف و جنبه‌های متفاوتی است؛ اما در مجموع، کیفیت زندگی یک فرد به حقایق عینی و خارجی زندگی‌اش و دریافت‌ها و ادراکات درونی و ذهنی او از این عوامل و نیز از خودش وابسته است. کیفیت زندگی طیف وسیعی از ابعاد یا وجوه را شامل می‌شود که هر یک از این وجوه با تعدادی شاخص سنجیده می‌شود و در بخش‌های قبلی، مهم‌ترین ابعاد و شاخص‌های ذهنی

مرتبط با آن‌ها شناسایی و معرفی شده‌اند. کیفیت زندگی دو رویکرد عمده دارد: رویکرد عینی، رویکرد ذهنی. در اغلب موارد کیفیت زندگی با هر کدام از این رویکردها به صورت مجزا مطالعه می‌شوند و گاهی موارد نیز به صورت ترکیبی بررسی می‌شوند. در هر کدام از رویکردها نیز، شاخص‌ها و روش‌های مختلفی مطرح می‌باشد که با توجه به اهداف مطالعه، قضاوت‌های شخصی محقق، ویژگی‌های ناحیه مورد مطالعه و داده‌های در دسترس انتخاب می‌شوند.

در این میان بررسی کیفیت زندگی در مراکز شهری به دلیل مسائل و مشکلاتی که ساکنین این سکونتگاه‌ها با آن‌ها مواجه‌اند، از اهمیت خاصی برخوردار است. در همین راستا، در تحقیق حاضر سعی شد با رویکردی تحلیلی وضعیت کیفیت زندگی ذهنی رینگ مرکزی در قالب تحلیل‌های آماری ارائه داده شود. به بیان دیگر، هدف اصلی این تحقیق استخراج چگونگی اثرگذاری عوامل عینی کیفیت زندگی شهری که شامل خدمات زیربنایی و روبنایی شهری است، بر کیفیت زندگی شهروندان در رینگ اول بوده است.

برای رسیدن به این هدف، ابتدا مبانی نظری و ادبیات موضوع مرتبط با کیفیت زندگی شهری در دو بخش عینی و ذهنی مرور شد که ماحصل آن استخراج مدل مفهومی پژوهش بوده است، بر مبنای این مدل، پرسشنامه ساختاریافته بر مبنای طبق ۵ گزینه‌ای لیکرت طراحی شد و با توجه به محاسبات مرتبط با نمونه آماری پژوهش، بین تعداد مشخصی از شهروندان در رینگ اول شهر همدان توزیع شد. سپس داده‌ها در قالب کدهای عددی وارد نرم‌افزار SPSS شد و با در نظر گرفتن هدف و ماهیت تحقیق، روابط متغیرهای مستقل بر وابسته تحقیق با استفاده از رگرسیون خطی چندگانه مورد تحلیل قرار گرفت.

تحلیل‌های آماری نشان داد که اثرگذاری شاخص‌های محیط‌زیست و فضای سبز، امکانات و خدمات شهری، اشتغال و اقتصاد، مسکن و حمل‌ونقل شهری بر کیفیت زندگی شهروندان در رینگ اول شهر همدان معنادار است. بررسی متغیرهای معنادار نشان می‌دهد که متغیر اشتغال و اقتصاد در بین این متغیرها، بالاترین اثرگذاری را دارا می‌باشد. به نظر می‌رسد دلیل این امر را می‌توان ماهیت تجاری و خدماتی داشتن رینگ مرکزی شهر همدان بیان کرد؛ به عبارت دیگر، با در نظر گرفتن این نکته که عمده کاربری‌های موجود در رینگ مرکزی شهر همدان تجاری و خدماتی هستند، قدرت و شدت عوامل اقتصادی اثرگذاری قابل توجهی بر شکل‌گیری کیفیت زندگی ذهنی در بین شهروندان ایفا کرده است.

فهرست منابع

- خستو، م.، سعیدی رضوانی، ن. (۱۳۸۹). عوامل مؤثر بر سرزندگی فضاهای شهری خلق یک فضای شهری سرزنده با تکیه بر مفهوم مرکز خرید. هویت شهر، ۶
- شمس، م. (۱۳۹۷). نقش کیفیت زندگی در ایجاد تابآوری اجتماعی. مطالعات محیطی هفت حصار شماره بیست و چهارم/ سال ششم/ تابستان ۱۳۹۷
- غفاری، غ.، امیدی، ر. (۱۳۸۷). کیفیت زندگی در برنامه‌های عمرانی و توسعه ایران، فصلنامه رفاه اجتماعی، سال هشتم، شماره ۳۰ و ۳۱.
- قیطرانی ن.، شمس م. و رحمانی ب. (۱۳۹۷). نقش کیفیت زندگی در ایجاد تاب‌آوری اجتماعی. مطالعات محیطی هفت حصار. شماره ۲۴، صص ۴۱-۵۴
- گروسی س. و نقوی، ع. (۱۳۸۷). سرمایه اجتماعی و کیفیت زندگی در شهر کرمان. رفاه اجتماعی: پاییز و زمستان ۱۳۸۷، ۸؛ ۶۱-۸۲.
- Foo, T.S. (2000). "Subjective assessment of urban quality of life in Singapore (1997-1998)", *Habitat International*, 24(1).
- Ibrahim, M. and Chung, W. (2003). Quality of life of residents living near industrial estates in Singapore", *Social Indicators Research*, 61.
- Kamp, I., K, Van, Leidelmeijer, K., Marsman, G. and de Hollander, A. (2003). "Urban environmental quality and human wellbeing: Towards a conceptual framework and demarcation of concepts; a literature study", *Landscape and Urban Planning*, 65(1-2).
- Lee, Y. J. (2008), "Subjective quality of life measurement in Taipei", *Building and Environment*, 43(7).
- Mitchell, J. M., & Kemp, B. J. (2000). Quality of life in assisted living homes: A multidimensional analysis. *The Journals of Gerontology Series B: Psychological Sciences and Social Sciences*, 55(2), P117-P127.
- Moreland, S., Smith, E., & Sharma, S. (2010). World population prospects and unmet need for family planning. Washington, DC: Futures Group, 62.

- Pacione, M. (2003). Quality-of-life research in urban geography. *Urban geography*, 24(4), 314-339.
- Santos L.D., Martins I., Brito P. (2007). Measuring Subjective Quality of Life: A Survey to Porto's Residents Quality. 51-64.
- United Nations Fund for Population Activities (UNFPA) (2007) State of the World's Population 2007: Unleashing the Potential of Urban Growth (New York: UNFPA).
- Weeks, J. R. (2020). *Population: An introduction to concepts and issues*. Cengage Learning.
- Zebardast E. (2009). The Housing Domain of Quality of Life and Life Satisfaction in the Spontaneous Settlements on the Tehran Metropolitan Fringe. *Social Indicators Research*. 307-324.